

UOT 378.2

ALİ MƏKTƏBDƏ GƏLƏCƏK MÜƏLLİM ŞƏXSİYYƏTİNİN FORMALAŞDIRILMASI

HÜSEYNOV ŞİKAR ƏLİ OĞLU

Sumqayıt Dövlət Universiteti, dosent

e-mail: sikar_huseynli@mail.ru

Açar sözlər: ali məktəb, şəxsiyyət, müəllim, formalaşdırmaq

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununun (2009) dördüncü maddəsində təhsilin əsas məqsədi belə müəyyənləşdirilmişdir: “Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqının milli ənənələrinə və demokratik prinsiplərinə, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, mustəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək; milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüs və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, nəzəri və praktik biliklərə yiyələnən, müasir təfəkkürlü və rəqabət qabiliyyətli mütəxəssis kadrları hazırlamaq” [1, s. 11].

Bu baxımından müəllim hazırlayan ali pedaqoji təmayüllü təhsil ocaqlarının qarşısında mühüm vəzifələr durur. Ali tədris müəssisələrində hazırlanan gələcək müəllimlərin pedaqoji peşə hazırlığında, onların şəxsiyyət kimi formalaşması ən prioritet sahələrdən biridir, çünki bütün sahələrdə olduğu kimi, pedaqoji sahədə də insan amili həlledici rol oynayır və müəllim ilk növbədə – öz şəxsiyyəti, öz nümunəsi ilə tərbiyə edir. Müəllim şəxsiyyətinin göstəriciləri, aşladığı keyfiyyətlər isə olduqca çoxcəhətli və genişdir. Tələbələr müəllimin, elmi-pedaqoji, metodiki, peşəkarlıq keyfiyyətlərindən, qabiliyyətlərindən daha çox onun insani keyfiyyətlərinə, humanizminə, xeyirxahlığına, əxlaqı simasına, obyektivliyinə, ədalətliyinə, tələbəyə göstərdiyi hörmət və qayğıya, onlara şəxsiyyət kimi yanaşmasına, şərəf və ləyaqətlərinə hörmətə daha çox üstünlük verir və qiymətləndirirlər. Yüksək əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlərə malik olan müəllimi tələbələr çox sevirlər, onlara hörmətlə yanaşırlar, onun tədris etdiyi fənni yaxşı oxuyur, müəllimə qarşı diqqətli olurlar. Bu cür müəllimin tələbə yanında hörməti və nüfuzu da yüksək olur.

Qədim dövrün əxlaq Peyğəmbəri sayılan Sokratdan soruşurlar: “İnsanda ən çox nəyi qiymətləndirirsən?” O demişdi: “İnsaniyyəti”. “Bəs insaniyyət deyəndə nəyi başa düşürsən?” sualına o, insana layiq keyfiyyətləri - cavabını vermişdir.

Bir gəncin dahi Nizami Gəncəviyə “Ayın işığı, gülün ətri var. Bəs insanın nəyi var?” sualına o, insanlığı, xeyirxahlığı cavabını vermişdir.

Pedaqogika elminin yaradıcısı Y.A.Komenski əbəs yerə məktəbi humanizm emalatxanası adlandırmamışdır. Böyük rus yazıçısı və pedaqoqu L.N.Tolstoy isə qeyd edirdi ki, əgər müəllim yalnız işini sevirsə, o yaxşı müəllim olacaqdır. Əgər müəllim ata-anası kimi yalnız uşaqları sevirsə, o əvvəlkindən də yaxşı müəllim olacaqdır, əgər müəllim həm peşəsini, həm də şagirdləri sevirsə o müəllim əsl müəllimdir.

Göründüyü kimi, tarixin bütün dövrlərində insan amili, təhsilin, tərbiyənin səviyyəsi və müəllim hazırlığı, müəllim peşəsinə verilən tələblər mütəffəkiyyətləri düşündürmüş, istər Şərq, istərsə də Qərb pedaqogikasında müəllim nüfuzu, mədəniyyəti, xeyirxahlıq, əxlaqi-etik davranış normaları ilə seçilmişdi.

Bu baxımından hər bir tələbənin gələcək müəllim kimi, bir şəxsiyyət kimi formalaşması ali pedaqoji məktəblərin üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. Auditoriyalarda tələbənin qazandığı elmi biliklərlə peşəkar, öz işini sevən müəllim hazırlamaq mümkün deyil. Hər bir təhsil müəssisəsi tələbələrin əxlaqi-mənəvi cəhətdən şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm rol oynamalıdır. Bunun üçün gələcək müəllimin şəxsiyyət göstəriciləri müəyyənləşdirilməlidir. Bu göstəricilər belə qruplaşdırmaq olar:

1. Gələcək müəllimdə ideya-vətəndaşlıq keyfiyyətlərinin formalaşdırılması. Bura daxildir: ideyalıq, inam, məslək və əqidə, vətəndaşlıq yetkinliyi, fəal həyat mövqeyi, ictimai borc hissi, ictimai mənafeyi şəxsi mənafehdən üstün tutulması və.s. Ali məktəbdə şəxsiyyət tərbiyəsinin formalaşması üçün hər bir müəllim vətəndaş təhsilinin vasitə və üsullarından səmərəli istifadə etməli, bu istiqamətdə işlər aparılmalıdır. Ümummilli Lider Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, gərək hər bir insan, hər bir gənc Azərbaycanın tarixini, xalqımızın keçdiyi inkişaf yolunu yaxşı bilsin, tariximizi bilməyənlərə, adət-ənənələrimizi gözləməyənlərə vətənpərvər demək olmaz. Bu şəxsiyyət tərbiyəsində, vətəndaş təhsilində ən vacib məsələlərdən biridir.
2. Gələcək müəllimdə şəxsi mənəvi keyfiyyətlərin formalaşdırılması. Bura daxildir: insansevərlik, xeyirxahlıq, ədalətlik, düzlük, doğruluq, təvazökarlıq, vicdan, şərəf və ləyaqət hissi və s. Söz vasitəsi ilə öyrətmələr, izahlar nə qədər təsirə malik olsa da, şəxsi nümunələr, praktik hərəkət və davranışlar, müəllimin şəxsi keyfiyyətləri, əxlaqı, mənəviyyəti, əməlləri, davranışı, problemlərə ədalətli yanaşması, intizamlılığı, qanunların aliliyinə əməl olunması gələcək müəllimlərdə vətəndaş mövqeyinin formalaşmasına güclü təsir göstərir.
3. Gələcək müəllimdə peşə keyfiyyətlərin formalaşdırılması. Bura daxildir: pedaqoji prosesə dərindən bələdlilik, yeni pedaqoji- psixoloji problemləri həll etmək bacarığı, didaktik, kommunikativ, konstruktiv, təşkilatçılıq, ünsiyyət, perseptiv qabiliyyətlər, pedaqoji mərifət, pedaqoji takt, pedaqoji texnika, pedaqoji ustalıq və s.
4. Gələcək müəllimdə iradi-emosional keyfiyyətlərin formalaşdırılması. Bu keyfiyyətlər müəllim üçün çox zəruri olan keyfiyyətlərdir. Pedaqoji fəaliyyətin səmərəsi bu keyfiyyətlərdən daha çox asılıdır. Bura daxildir: iradəlilik, səbrlilik, təmkinlik, öz hiss və emosiyalarını idarə etmək və s.

Pedaqoji səriştəsizlik isə əsəbilik, hədə- qorxu, kobudluq, anlaşılmazlıq yaradır.

Formalaşdırılması zəruri olan bu keyfiyyətlər gələcək müəllimlərə tələbək illərinin ilk günlərindən aşılanmalıdır. Tədris müəssisələrinin rejimi, daxili nizam-intizam qaydaları, tədris prosesinə, təhsilə məsuliyyətlə yanaşmaq, tələbələrə bir-birinə qarşılıqlı münasibətləri, etik davranış qaydalarına riayət olunması, tədris avadanlıqlarına münasibət, digər tərəfdən müəllimlərin şəxsi münasibəti, müəllim – tələbə münasibətləri, tədris prosesinin düzgün təşkili, insan amilinin önə çəkilməsi, tərbiyə prosesinin təşkili, ideya-siyasi, əxlaqi-mənəvi, estetik, huquqi, ekoloji istiqamətdə tədbirlərin keçirilməsi, tələbələrə birlikləri, gənclər təşkilatlarında fəaliyyəti, tələblərin mədəni – kütləvi işlərə cəlb edilməsi tələbə-gənclərin şəxsiyyət kimi formalaşmasında böyük rol oynayır. Bunlar isə onların gələcəkdə müəllimlik fəaliyyəti üçün baza rolunu oynayır.

Müəllimin mənəvi-etik keyfiyyətləri, geniş erudisiyası, yaradıcı təfəkkürü, elmi məlumatları şərh etmək bacarığı, geyimi, mədəni və intellektual səviyyəsi ilk gündən tələbələrə diqqətini cəlb edir, onlar müəllimlərin ən yaxşı keyfiyyətlərinin daşıyıcısı olur, bu keyfiyyətləri əxz edirlər və mənimsəyirlər.

Müəllimin ideya inamı, dünyagörüşü, vətəndaşlıq mövqeyi, həyata baxışı da gələcək müəllimlər üçün güclü təsir və tərbiyə vasitəsidir.

Müəllimin mənəvi-etik keyfiyyətlərinin əsasını təşkil edən pedaqoji ədalət, pedaqoji vicdan, pedaqoji peşə şərəfi və ləyaqəti, pedaqoji nüfuzu gələcək müəllimlərdə bu keyfiyyətlərin formalaşmasının əsasını qoyur.

Gələcək müəllimin şəxsiyyətinin formalaşmasında pedaqoji ünsiyyət mühüm yer tutur. Tələbələrdə bir çox şəxsi keyfiyyətlər məhz ünsiyyət prosesində formalaşır.

Son illərdə təhsildə interaktiv metodların tətbiqi və onun mütərəqqi cəhətləri ünsiyyətin interaktiv funksiyalarını da önəmə gətirir. Ünsiyyətin interaktiv funksiyası müəllim-tələbə münasibətlərinin, qarşılıqlı əməkdaşlığın əsasını təşkil edir. Bu prosesdə tələbələrə axtarışa, tədqiqatçılığa əməkdaşlığa sovq etdirilməsi, onların özünü-tədqiqinə, özünüifadəsinə şərait yaradır

və onları gələcək müəllimlik fəaliyyətinə hazırlayır. Müəllim tələbəni ali sərvət kimi qəbul etməli, onun bir insan kimi qavramalı və yüksək mövqedən yanaşmalıdır.

Təcrübə göstərir ki, bəzən ali məktəblərdə müəllimlər mühazirə və seminar məşğələlərində infomasiya verməklə ünsiyyət yaratmaq funksiyasını yerinə yetirir, digər tərəfdən interaktiv, persektiv tələblər unudulur. Tələbənin hissi aləminin duymamaq, sevincinə, kədərinə şərik olmamaq, onun problemlərini görə bilməmək, qiymətləndirməmək, onu düzgün qavramamaq maneələr və münaqişələr yaradır.

Tələbələrdə bəzən təlim fəaliyyətinə marağın azalması, zəif mənimsəmə, fənnə diqqətin azalması yalnız pedaqoji ünsiyyətin yanlış təşkili ilə bağlıdır. Sorğular göstərir ki, tələbələr o halda müəllimə rəğbət bəsləyirlər ki, müəllimlərlə onlar arasındakı münasibətlər demokratik və humanist prinsiplərə, qarşılıqlı hörmətə, əməkdaşlığa əsaslanır. Belə halda müəllimin akademik qabiliyyəti aşağı səviyyədə olsa belə, tələbələr belə müəllimləri daha yaxşı qəbul edirlər.

Ali məktəbdə müəllim hazırlığında, tələbələrin gələcək müəllim, şəxsiyyət kimi formalaşmasında pedaqoji təcrübənin müstəsna rolu vardır. Gələcək müəllimin uğurları pedaqoji təcrübəni təşkiliindən çox asılıdır. Pedaqoji təcrübə müəllim peşəsinin, onun şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşmasının bünövrəsi, ilk göstəricisi, müəllimliyin ilk yolu hesab edilir. Ona görə də pedaqoji təcrübənin təşkili, keçirilməsi, təcrübəyə cəlb ediləcək rəhbərlərin, metodistlərin seçilməsi diqqət mərkəzində olmalıdır. Pedaqoji prosesi, pedaqoji-psixoloji problemləri mükəmməl bilməyən müəllimlər tələblərə hər bir faydalı göstəriş, məsləhət verə bilməzlər.

Ali məktəbdə gələcək müəllimlərin bir şəxsiyyət kimi inkişafında, onları peşə və şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşmasında pedaqoji elmlərin, xüsusilə, pedaqogika və psixologiya fənnlərinin tədrisinə diqqətin artırılması olduqca zəruridir.

Pedaqogika, psixologiya fənnləri müəllim hazırlığında aparıcı fənlərdən hesab edilir və bu fənnlər tələbənin təhsil aldığı dörd illik fəaliyyətində, eyni zamanda gələcək fəaliyyətində istiqamətləndirici, bələdçi rolunu oynayır və bu dörd ilin yekunda yekun dövlət attestasiya ilə nəticələnir. Burada bir məqama diqqət yetirməyi vacib hesab edilir. Məlumdur ki, müəllim hazırlayan ali məktəb bakalavr pilləsini bitirmək üçün yekun Dövlət Attestasiya keçirilir. "İbtidai sinif müəllimliyi" ixtisasının bakalavr pilləsini bitirən gələcək müəllimlər üçün pedaqogika fənnindən dövlət imtahanını keçirilməsi nəzərdə tutulur. Lakin digər ixtisaslarda, o cümlədən, Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimliyi, tarix və coğrafiya müəllimliyi, biologiya müəllimliyi ixtisaslarında pedaqogika fənnindən dövlət imtahanını keçirilməsi nədənsə nəzərdə tutulmur. Həmin ixtisasları bitirənlərin hamısı bakalavr dərəcəli diploma layıq görülür və müəllim peşəsinə yiyələnir. Belə olan halda ixtisaslar arasında fərq qoyulması qəbul edilməməlidir və bu mənada ixtisasdan asılı olmayaraq müəllim peşəsinə yiyələnən gələcək müəllimlər pedaqogika fənnindən dövlət imtahanını keçirilməsini məqsədəuyğun hesab edirik. Çünki müəllim pedaqoji prosesi, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarını, təlimin, tərbiyənin prinsiplərini, metodlarını, yeni təlim texnologiyalarını bilmədən uğur qazana bilməz. I semestr müddətində pedaqogika fənnin tədrisi keyfiyyətli müəllim hazırlığına yaxşı təsir göstərmir.

Ali pedaqoji təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini daha effektiv qurmaq, keyfiyyətli müəllim hazırlamaq məqsədilə ali məktəblərin strukturu təkmilləşdirilməli və demokratikləşdirilməlidir. Tədrisin keyfiyyətinə diqqətin artırılması, professor-müəllim heyətinin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi, onların maddi vəziyyətlərini, iş şəraitlərini yaxşılaşdırılması, tədris prosesində müasir metod və texnologiyalardan istifadə edilməsi diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu mənada Sumqayıt Dövlət Universitetində aparılan işləri təqdirəlayiq hesab etmək olar. Tələbə-gənclərlə aparılan əxlaqı, ideya-mənəvi tərbiyə, onlarda milli-mənəvi dəyərlərin formalaşdırılması, gənclərin mədəni-kütləvi tədbirlərdə iştirakı, onların fəaliyyətini stimullaşdırılması artıq ənənə halını almış, bu iş tələbələrdə fəal həyat mövqeyinin formalaşmasında, şəxsiyyət kimi özlərini tapmaqda yardımcı olur. Yeni elmi-pedaqoji, tədris-metodik işlərin səmərəliliyini artırmaq, səriştəli demokratik və humanist prinsiplərə söykənən idarəetmənin, İKT-nın imkanlarından yaradıcılıqla istifadə, professor-müəllim heyətinin səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün imkanların genişləndirilməsi, bunun üçün maksimum şəraitin yaradılması, tədris prosesində müasir texnologiyaların tətbiqi,

kollektivdə mənəvi psixoloji mühitin saflaşdırılması və s. istiqamətlər gələcək müəllimlərin fəaliyyətində şəxsiyyət kimi formalaşmasında həlledici rol oynayır, onlara stimül verir.

Ali məktəbdə müəllim hazırlığı bu gün ən vacib, zəruri məsələlərdən biridir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dediyi kimi “Təhsil hər bir ölkənin gələcəyini müəyyən edir. Hər bir ölkənin intellektual potensialı təhsil ocaqlarında yerləşir. O ölkə yaxşı inkişaf edir ki, orada təhsil yüksək səviyyədədir. Azərbaycanın inkişafı məhz təhsillə bağlıdır”. Bu sözlərin real həlli üçün, təhsilimizin yeni-yeni nailiyyətlər qazanmasında aparıcı sima müəllimdir. Bu ideyalar bir daha göstərir ki, ali məktəbdə gələcək müəllimlərin hazırlanması, onların bir şəxsiyyət kimi formalaşması daim diqqət mərkəzində olmalıdır. Məktəb, tədris müəssisəsi gələcək kadrların hazırlıq səviyyəsi, bir şəxsiyyət kimi formalaşması üçün cavabdehlik, məsuliyyət daşmalıdır.

Elmi yeniliyi: Məqalədə ali məktəbdə gələcək müəllim şəxsiyyətinin formalaşdırılmasının nəzəri və praktiki məsələləri yeni müddəalarla zənginləşdirilir.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Məqaləni ali məktəb müəllimləri praktik istiqamət vermək baxımından faydalı hesab etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil haqqında Qanunu. Bakı: 2009.
2. “Müəllim hazırlama siyasəti və problemləri” mövzusunda Qafqaz Univesitetində keçirilən V Beynəlxalq Konfransın materialları.// Bakı, 30 aprel -02 may 2015-ci il.
3. “Müəllim hazırlığının müasir problemləri” mövzusunda Beynəlxalq Elmi Konfransının materialları. // Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, 28-29 oktyabr, 2011.
4. “Müəllim hazırlığının müasir problemləri: texnologiya, təhsil və inkişaf”. III Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları. // Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, 22-24 may, 2014.

РЕЗЮМЕ

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Гусейнов Ш.А.

Ключевые слова: личность, преподаватель, профессия, подготовка, высшая школа

В статье отмечается, что формирование личности – сложный процесс, в связи с этим проблема личности всегда находится в центре внимания исследователей. Что касается формирования личности педагога, то это одна из важных проблем современного образования. Статья посвящена проблеме становления и принципам становления профессионального педагога.

SUMMARY

THE FORMATION OF THE FUTURE TEACHER PERSONALITY IN HIGHER SCHOOL

Huseynov Sh.A.

Key words: personality, teacher, profession, training, high school

The formation of personality - a complex process, and the problem of personality is always in the center of attention of researchers. With regard to the formation of the personality of the teacher, it is one of the most important problems of modern education. The article is devoted to the formation and principles professional teacher.

Daxil olma tarixi: İlkin variant 04.03.2016
Son variant 01.06.2016